

Norway
grants

Lidská práva v psychiatrické péči

1. Základní přehled povinností a norem

Mgr. Marie Kmecová, Ph.D.

06/2023

Vzděláváním ke zlepšení situace na poli lidských práv (LP-HRMGSA-040)

CENTRUM PRO ROZVOJ PÉČE O DUŠEVNÍ ZDRAVÍ
CENTRE FOR MENTAL HEALTH CARE DEVELOPMENT

1.1 Základní (lidská) práva a svobody

- Základní práva a svobody zavazují primárně stát = nemá zasahovat do sféry jednotlivce + má garantovat určité činnosti k ochraně a naplnění práv.
- Promítají se do zákonů, organizačních opatření, rozpočtu... **Používáme je jako vodítka při výkladu právních předpisů**, méně často se aplikují přímo.
- Akty nemocnice jsou přičitatelné státu tam, kde na ni přenesl výkon moci nad jednotlivcem **[zbavení svobody, nedobrovolné postupy, použití síly, ochranné léčení...]**.
- **Zásah** do základních práv je možný, ostatně kolize základních práv je běžná (např. soukromí vs. ochrana zdraví); zásah/omezení ale musí být oprávněné (na základě zákona, s dobrým cílem, nezbytné a přiměřené). Jinak jde o **porušení** práva, což je pochybení. Nepřípustný je pouze zásah do práva nebýt podroben špatnému zacházení (to je neomezitelné právo).

1.1 Základní (lidská) práva a svobody

- Odkud zákl. práva a svobody seznáváme: [Listina základních práv a svobod](#). [Evropská úmluva o lidských právech](#). [Úmluva o biomedicíně](#). [Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením](#). Atd.
 - právo na život
 - právo nebýt podroben nelidskému či ponižujícímu zacházení
 - právo na osobní svobodu
 - právo na ochranu fyzické i psychické integrity a soukromí
 - právo na péči, na náležitou odbornou úroveň a především na základě souhlasu
 - zákaz diskriminace, rovnost před zákonem
 - právo na nezávislý způsob života a zapojení do společnosti
 - a další

1.2 Právní úprava přímo zavazující i osoby soukromého práva

Většina základních práv je promítnuta do zákonů a bude stačit důsledně je respektovat. Z nejčastěji použitých:

- [zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování](#) (v prezentacích také jako „ZZS“)
- zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách
- zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
- zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
- vyhláška č. 98/2012 Sb., o zdravotnické dokumentaci

- metodická doporučení ministerstva (závazná pro přímo řízené organizace)

1.3 Do práva pronikají neprávní standardy

Zákony odkazují na odborné standardy a tím jim dávají právní závaznost:

- § 45 odst. 1 ZZS: „Poskytovatel je povinen poskytovat zdravotní služby na **náležité odborné úrovni**, vytvořit podmínky a opatření k zajištění uplatňování práv a povinností pacientů a dalších oprávněných osob, zdravotnických pracovníků a jiných odborných pracovníků při poskytování zdravotních služeb.“
- § 4 odst. 5 ZZS: „Náležitou odbornou úrovní se rozumí poskytování zdravotních služeb podle **pravidel vědy a uznávaných medicínských postupů**, při respektování individuality pacienta, s ohledem na konkrétní podmínky a objektivní možnosti.“

1.4 Právo na život: jak se projevuje v povinnostech poskytovatele (1)

Přijímat obecná opatření k ochraně života pacientů před typickými riziky

- Hodnocení rizika na straně pacienta – **sebevražda, sebepoškozování a agrese.**
- Bezpečné a zabezpečené prostředí – **sebevražda, ztracení se, předávkování, nehody.**
- Systém **dohledu**: vnitřní předpis + školení + zajištění personálu.
- **Krizové postupy**: včasné a odborně použít resuscitaci, omezovací prostředky, pohotovostní týmy, alarmování policie.
- Bdělost k ostatním (místním) rizikům: zaznamenávat a vyhodnocovat nežádoucí události.

1.4 Právo na život: jak se projevuje v povinnostech poskytovatele (2)

Přijímat individuální opatření k ochraně tam, kde je život konkrétního pacienta v ohrožení

- Nejspíše bývá problém: **nedbalostní úmrtí, sebevražda, napadení, nehody**
- Standard bdělosti: Věděla nemocnice, nebo měla vědět, že je život konkrétního pacienta v ohrožení (jiným člověkem, sebevraždou)?
 - Bylo riziko skutečné a bezprostřední?
 - Roli hraje i historie pacienta, druh onemocnění, znalost pacienta personálem.
- Standard adekvátnosti reakce: Učinila nemocnice k odvrácení rizika všechna dostupná opatření, jež bylo možné rozumně očekávat?
 - Nutnost dělat operativní rozhodnutí, co do priorit a dostupných zdrojů.
- sebevražda při vycházce z PN: [Fernandes de Oliveira proti Portugalsku](#), č. 78103/14, rozsudek velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ze dne 31. ledna 2019; [Hiller proti Rakousku](#), č. 1967/14, ze dne 22. 11. 2016
- nezajištění materiálních podmínek a péče v zimě: [Nencheva a ostatní proti Bulharsku](#), č. 48609/06, rozsudek ze dne 18. června 2013

1.5 Ochrana před závažnými zásahy do integrity (1)

Přijímat obecná opatření k ochraně před špatným zacházením

- kontrola a dozor jako prevence **mezipacientského násilí**
- dovedně, s péčí a důstojně provádět **silové zákroky**, když jsou nezbytné
- zvládání neklidného/problémového chování pacienta především silami zdravotníků – policie nebo bezpečnostní služba jen v krajním případě
- preventivní opatření u **rizikových situací**: ženy ubytované mezi muži, mladiství mezi dospělými, zranitelnosti lidí LGBTI, s mentálním postižením, ležících mezi chodícími, ochrana ostatních před agresory
- dokumentovat a vyšetřovat incidenty, odrážet je ve vzdělávání a kontrole

1.5 Ochrana před závažnými zásahy do integrity (2)

Přijímat individuální opatření k ochraně tam, kde je konkrétní pacient v konkrétním ohrožení

- bdělost u známek **šikany, sexuálního zneužívání, sebepoškozování**
- reagovat okamžitě, vč. poskytnutí psychologické pomoci zraněnému
- řešit nejen dílčí incidenty, ale detekovat i širší problémy, pokud se rozmohly
- standard:
 - Věděla nemocnice nebo měla vědět, že je konkrétní pacient (skupina) v reálném a bezprostředním ohrožení?
 - Učinila k odvrácení rizika všechna dostupná opatření, jež bylo možné rozumně očekávat?

1.6 Druhy odpovědnosti

- trestní odpovědnost
- občanskoprávní odpovědnost
- pracovněprávní odpovědnost
- správněprávní odpovědnost
- disciplinární odpovědnost vůči profesní komoře

1.7 Odpovědnost ze zákona o zdr. službách

- Plnění povinností a podmínek stanovených zákonem může být předmětem státní kontroly (§ 107 a násl.).
- Některá veřejnoprávní ustanovení mohou vést k odpovědnosti za přešupek, a to především u poskytovatele (§ 114 a násl.).
- Ustanovení týkající se vztahu poskytovatel-pacient mohou být předmětem občanskoprávní odpovědnosti (odpovědnost za škodu a za nemajetkovou újmu).
- ZZS také stanoví povinnosti, jejichž porušení může být předmětem trestní odpovědnosti, pokud na tuto povinnost odkazuje trestní zákoník a pokud nestačí mírnější postih (především tr. činy z nedbalosti spočívající v nedodržení postupu lege artis).

1.8 Trestní odpovědnost právnické osoby

- Právnické osobě se přičítá spáchání trestného činu určitými osobami, které za ni jednají, mj. i zaměstnanců. U nich se čin přičítá, pokud jej zaměstnanec spáchal na podkladě rozhodnutí, schválení nebo pokynu nadřízených, nebo **pokud osoby na řídicích neb kontrolních postech „neprovedly ... povinnou nebo potřebnou kontrolu nad činností zaměstnanců nebo jiných osob, jimž jsou nadřízeny, anebo neučinily nezbytná opatření k zamezení nebo odvrácení následků spáchaného trestného činu“**.
- Právnická osoba se trestní odpovědnosti zproští, pokud vynaložila veškeré úsilí, které na ní bylo možno spravedlivě požadovat, aby spáchání protiprávního činu zaměstnanci zabránila.
- Kdy odpovědnost nastává, je vymezeno v [zákoně č. 418/2011 Sb.](#) Podrobnější výklad podáváme v části o manažerských nástrojích k naplňování práv pacientů.

Literatura

- Doporučení Výboru ministrů Rada Evropy Rec(2004)10 členským státům ve věci ochrany lidských práv a důstojnosti osob s duševní poruchou.
[https://www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/Activities/08_Psychiatry_and_human_rights_en/Rec\(2004\)10%20EM%20E.pdf](https://www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/Activities/08_Psychiatry_and_human_rights_en/Rec(2004)10%20EM%20E.pdf)
- Stříteský, M. Právní odpovědnost v procesu reformy péče o duševní zdraví.
https://www.reformapsychiatrie.cz/clanek/analyza-pravni-odpovednost-v-procesu-reformy-pece-o-dusevni-zdravi?term_id=130
- WHO QualityRights Tool Kit
<https://www.who.int/publications/i/item/9789241548410>
- Anotace (v češtině) k rozsudkům Evropského soudu pro lidská práva ve věcech Fernandes de Oliveira proti Portugalsku (ze dne 31. ledna 2019, č. 78103/14) a Hiller proti Rakousku (ze dne 22. 11. 2016, č. 1967/14). Viz <http://eslp.justice.cz/>.